

Володимир Набоков

Бритва

(оповідання)

Недаремно в полку звали його: Бритва. У цієї людини обличчя було позбавлене анфасу. Коли його знайомі думали про нього, то могли його уявити собі тільки в профіль, і цей профіль був чудовий: ніс гострий, як кут креслярського трикутника, міцний, як лікоть, підборіддя, довгі ніжні вії, які бувають у дуже упертих і жорстоких людей. Прозивався він Іванов.

У тій кличці, яку йому колись дали, було дивне ясновидіння. Нерідко буває, що людина на прізвище Штейн стає чудовим мінералогом. І капітан Іванов, потрапивши, після однієї епічної втечі і багатьох прісних поневірянь, у Берлін, зайнявся саме тим, на що його давня кличка натякала, — циркульною справою.

Служив він в невеликій, але чистій перукарні, де окрім нього стригли і голили двоє підмайстрів, що відносилися з веселою повагою до «російського капітана», і був ще сам хазяїн — кислий товстун, що зі срібним гуркотом повертав ручку каси, — і ще недокрівна, прозора манікюрниця, яка, здавалося, висохла від дотиків до незліченних людських пальців, що лягали по п'яти штук відразу на оксамитову подушечку перед нею. Іванов працював відмінно, але на деякій заваді стояло те, що він погано говорив німецькою. Втім, він скоро зрозумів, як треба поступати, а саме: ставити після однієї фрази питальне «ніхт»? [Ні (нім.)], а після наступної питальне «вас»? [Що (нім.)], — і потім знову «ніхт»? і так далі, упереміж. І чудово, що, хоча він навчився стригти тільки у Берліні, манери у нього були такі самі, як у російських стригунів, які, як відомо, багато стрекочуть ножицями даремно — пострекочуть, націляться, відітнуть жмут, інший, і знову швидко-швидко, немов за інерцією, продовжують клопотати лезами в повітрі. Його колеги поважали його якраз за цей чепурний дзвін.

Ножиці та бритва, поза сумнівом, холодна зброя, і цей постійний металевий трепет був чимось приємним войовничій душі Іванова. Людина він був злопам'ятна і недурна. Його велику, благородну, прекрасну батьківщину якийсь нудний блазень згубив заради червоного слівця, і це він пробачити не міг. У душі в нього, як туго згорнута пружина, стискалася до певного часу помста.

Одного разу, в дуже жаркий, сизий, літній ранок, обидві колеги Іванова, користуючись тим, що в цей робочий час відвідувачів майже не буває, відпросилися на годинку, а сам хазяїн, помираючи від спеки і давно зріючого бажання, мовчки відвів в задню кімнату блідувату, на усе згодну манікюрницю. Іванов, залишившись один у світлій перукарні, проглянув газету і потім, закуривши, вийшов, увесь білий, на поріг і став дивитися на перехожих.

Повз мелькали люди у супроводі своїх синіх тіней, які ламалися на краю панелі і безстрашно ковзали під виблискуючі колеса автомобілів, що залишали на розпеченому асфальті стрічкові відбитки, подібні до візерунчастих шкірок змій. І раптом прямо на білого Іванова звернув з тротуару щільний, низенького росту пан в чорному костюмі, казанку і з чорним портфелем під пахвою. Іванов, блимаючи від сонця, відступився, пропустив його в перукарню.

Тоді той один, що увійшов, відбився в усіх дзеркалах відразу — в профіль, впівоберта, потім восковою лисиною, з якою піднявся, щоб зачепитися за крюк, чорний казанок. І коли пан обернувся обличчям до дзеркал, що сяяли над мармуровими підставками, на

яких золотом і зеленню відливали флакони, Іванов миттєво упізнав це рухливе, пухляве обличчя, з пронизливими очками і товстим родимим прищем у правого крила носа.

Пан мовчки сів перед дзеркалом і, промукавши щось, постукав тупим пальцем по неохайній щоці, що означало: голитися. Іванов, в якомусь тумані подиву, загорнув його в простирадло, збив теплувату піну у фарфоровій чашці, пензликом став мастити панові щоки, кругле підборіддя, над губою, обережно обійшов родимий прищ, вказівним пальцем став втирати піну, — і усе це робив машинально — так він був приголомшений зустріти знову цю людину.

Тепер обличчя пана опинилося у білій рихлій масі піни до очей, а очі були маленькі, блискучі, як миготливі коліщатка годинникового механізму. Іванов відкрив бритву, і коли став гострити її об ремінь, раптом оправився від свого подиву і відчув, що ця людина в його владі.

І, нахилившись через воскову лисину, він наблизив синє лезо бритви до мильної маски і дуже тихо сказав:

— Моя повага, товариш. Чи давно ви з наших місць? Ні, прошу вас не рухатися, а то я можу вас вже зараз порізати.

Миготливі коліщатка заходили швидше, поглянули на гострий профіль Іванова, зупинилися.

Іванов тупим краєм бритви зняв зайву піну і продовжував:

— Я вас дуже добре пам'ятаю, товариш... Пробачте, ваше прізвище мені неприємно вимовити. Пам'ятаю, як ви допитували мене, в Харкові, років шість тому. Пам'ятаю ваш підпис, дорогий мій... Але, як бачите, я живий.

І тоді сталося наступне: очки забігали і раптом щільно закрилися. Людина примружилася, як мружився той дикун, який вважав, що із закритими очима він невидимий.

Іванов ніжно водив бритвою по шарудливій холодній щоці.

— Ми абсолютно одні, товариш. Розумієте? Ось, не так слизне бритва, і відразу буде багато крові. Тут ось б'ється сонна артерія. Багато крові, дуже навіть багато. Але до цього я хочу, щоб обличчя у вас була пристойно поголене, і крім того хочу вам дещо розповісти.

Іванов обережно підвів двома пальцями м'ясистий кінчик його носа і усе так само ніжно став голити простір над губою.

— Справа ось в чому, товариш: я усе пам'ятаю, прекрасно пам'ятаю і хочу, щоб і ви згадали...

І тихим голосом Іванов став розповідати, неквапливо голячи нерухоме, відкинуте назад обличчя. І ця розповідь, мабуть, була дуже страшна, бо зрідка його рука зупинялася і він зовсім близько нахилився до пана, який у білому савані простирадла сидів, як мертвий, прикривши опуклі повіки.

— От і все, — зітхнув Іванов. — Ось і уся розповідь. Як ви думаєте, чим можна спокутувати усе це? З чим порівнюють гостру шашку? І ще подумайте: ми абсолютно одні, абсолютно одні.

— Покійників завжди голять, — продовжував Іванов, від низу до верху проводячи лезом по його натягнутій шії. — Голять і засуджених до страти. І тепер я голю вас. Ви розумієте, що зараз буде?

Людина сиділа не ворущачись, не розкриваючи очей. Тепер з його обличчя зійшла мильна маска, сліди піни залишалися тільки на вилицях і біля вух. Ця напружена, безока, мордата пика була такою блідою й переляканою, що Іванов подумав було, чи не схопив

його параліч, але, коли він навзнаки приклав бритву до його щоки, чоловік здригнулася усім корпусом. Очей, втім, він не відкрив.

Іванов поспішно обтер йому пику, плюнув пудрою в неї з видувного флакона.

— Буде з вас, — сказав він спокійно. — Я задоволений, можете йти.

З гидливою поспішністю він зірвав з його плечей простирадло. Чоловік залишився сидіти.

— Вставай, дурне! — крикнув Іванов і підняв його за рукав. Той застиг, з щільно закритими очима, посередині зальця. Іванов напнув на нього казанок, сунув йому портфель під руку — і повернув його до дверей. Тільки тоді чоловік рушив, його обличчя із закритими очима промайнуло в усіх дзеркалах; як автомат, він переступив поріг дверей, які Іванов тримав відкритою, і усе тією ж механічною ходю, стискаючи витягнутою задерев'янілою рукою портфель і дивлячись в сонячну муть вулиці, як у грецьких статуй, очима, — пішов геть...

(Уперше оповідання було опубліковане в газеті «Руль» (Берлін) 19 лютого 1926 р.)

Переклад українською: А.Невідомий, 2023 р.